

John M. Hoberman

*Mortal Engines**

WILLEM KOERT

Het Human Genome-project is afgerond. Onderzoeksgroepen en bioconcerns storten zich op de code van het menselijk genoom. Genetici vechten om *samples* van merkwaardige diersoorten, geïsoleerde menselijke gemeenschappen en extreem getalenteerde of juist ernstig zieke individuen. De opgevoerde, versleutelde en gemodificeerde mens komt steeds dichterbij. Wat gaat dat voor ons betekenen? En voor de samenleving?

Een Texaanse germanist heeft het antwoord. John Hoberman geeft in zijn boek *Mortal Engines* een rijk gedocumenteerde geschiedenis van een volkomen ontspoord biopolitiek experiment. Hij verdiepte zich in medische vakbladen, briefwisselingen, interviews en reconstrueerde aan de hand daarvan wat je 'het doping-discours' kunt noemen. Hij deed met doping wat Foucault met seksualiteit en het strafstelsel deed. Wat hij blootlegde is een vingeroefening van het grote project 'supermens' dat straks begint. Dat al in de negentiende eeuw begon.

In de loop van de twintigste eeuw is sport een volwaardige economische activiteit geworden. Sporthelden verschijnen in *talkshows* en zijn onderwerp van goedverkopende boeken en documentaires. Sporters brengen allerhande producten, van deodorant tot snoepgoed, in reclameboodschappen aan de man. Sport is een vast bestanddeel van onze vrijetijdsbesteding. Medici adviseren ons aan sport te doen. Bart Crum heeft gelijk als hij onze samenleving 'gesportificeerd' noemt.

Die situatie is nieuw. Hoberman laat zien dat wetenschappers en artsen in de vorige lichamelijke inspanning nog als uiterst ongezond beschouwden. Maatschappelijke hervormers spraken over de schadelijke effecten van inspanning op het lichaam zoals wij nu spreken over de effecten van milieuverontreiniging

* Vertaald als: *Doping – de atleet als machine*, Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Kosmos BV, 1992

en stress. Het product van lichaamsbeweging, een gespierd lichaam, gold als foeilelijk. Schrijvers en tekenaars schreven lichaamskracht graag toe aan slechteriken. Shelley's Monster van Frankenstein beschikte over spieren, net als de gewetenloze kinderuitbuiters van Dickens of de duistere Heathcliff van Brönte. Gespiede mannen hadden dezelfde status als die van de menselijke monstrositeiten die je op *freakshows* kon zien. Naast 'de vrouw met de baard' en 'de dikste man'. Ook wetenschappers konden zich niet aan de fascinatie voor *freaks* onttrekken: in de loop van de negentiende eeuw gingen ze zich steeds meer voor menselijke extremiteiten interesseren. Fysiologen begonnen te experimenteren met sterke mannen en atleten. Door de extreme inspanningen van sporters te bestuderen, hoopten ze kennis te verwerven over fysiologische processen die ook bij gewone mensen plaatsvonden. De proefopzetten komen verrassend modern over: onderzoekers dienden wielrenners, roeiers en hardlopers verschillende stoffen toe, van suiker tot strychnine. De zoektocht naar effectieve stimulerende middelen, die zou resulteren in de ontdekking van hormonen en amfetaminen, begon.

Het bizarre onderzoek naar menselijke monsters kreeg een serieuzer cachet toen aan de vooravond van de twintigste eeuw de politieke spanningen in de Oude Wereld opliepen. De oorlogsdreiging maakte dat politici en andere machthebbers zeer geïnteresseerd waren in het optimaliseren van het lichaam en het maximaliseren van de prestaties. Op congressen en in artikelen bespraken wetenschappers openlijk hoe dat onderzoek kon bijdragen aan de supersoldaten waarmee moderne mogendheden oorlogen wonnen.

Met de militaire wind in de rug ontdekten wetenschappers de eerste effectieve dopingmiddelen, zoals cafeïne, heroïne en cocaine. Ze dienden ze naar hartelust toe aan de atleten. Wetenschappers spraken openlijk over hun experimenten. Kranten berichtten over de preparaten die gebruikt werden en over de mate van succes van nieuwe middelen of combinaties.

Rond de eeuwwisseling begint sport te emanciperen. Misschien door de wedstrijden, die in de nieuwe media uitgebreid werden verslagen, en die door de toenemende concurrentie tussen natiestaten almaar meer lading kregen. Misschien door de wetenschappers, die in hun onderzoeken, verslagen en boeken het atletische lichaam niet meer als een menselijk extreem presenteerden – maar als norm. Lichamelijke inspanning was niet langer uit den boze, maar iets nastrevenswaardigs. Atleten waren *freaks*-af en sport was meer dan het ooit was geweest. Sport werd wat Foucault een *truth game* noemt, en Wacquant *illusio*. Sport werd echter dan echt, niet langer een spel met regels, iets kunstmatig. In plaats daarvan wordt het het display van alles wat waarde heeft: zelfdiscipline, moed, doorzettingsvermogen, kracht, gezondheid, competitie, samenwerking, patriotisme, normbewustzijn tot emancipatie. Sport wordt echter dan het leven zelf.

Naarmate de halo van sacraliteit rondom sport feller gaat schijnen, gaan steeds meer mensen verlangen naar een *authentieke* sport. We willen getuige zijn van ‘echte’ overwinningen en nederlagen, niet van de triomfen van de wetenschap. We willen een pure, eerlijke sport – een sport zonder doping. Uitgesproken tegenstanders van doping nemen het tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog in op tegen de gevestigde orde van de sportmedici. ‘Doping is oneerlijk’, zegt het ene kamp. ‘Alles in het leven is oneerlijk’, reageert het andere. Al voor de Tweede Wereldoorlog waren alle standpunten die je kunt innemen in die discussie al uitentreuren bediscussieerd. Vlak na de Tweede Wereldoorlog wonnen de tegenstanders. Het debat, welteverstaan. Feitelijk veranderde er niets.

De druk op atleten was te groot geworden. Doping ging ondergronds. Sportorganisaties als het IOC stelden een lijst van verboden middelen op en gingen sporters controleren op het gebruik van doping. Hoberman toont overtuigend aan dat de keuringen een wassen neus zijn, en dat praktisch iedereen in de sport op de hoogte is van het grootschalig gebruik van verboden middelen. Toch is noch de Olympische hypocrisie, noch het grootschalige dopinggebruik onder atleten Hobermans voornaamste bron van zorg. Hoberman maakt zich vooral zorgen over de maatschappelijke consequenties van het ontaalde medisch experiment in de sport – dat we een maatschappij krijgen waarin we gedwongen zijn om aan onszelf te sleutelen. De manier waarop ons lichaamsbeeld is gesportificeerd, de hausse van supplementen en *novel foods*, het toenemend aantal plastisch chirurgische ingrepen en de zich razendsnel ontwikkelende biogenetica bewijst Hobermans gelijk.

Een tekortkoming van Hobermans boek is de rommelige opbouw. Hoberman springt op en neer door de tijd, strooit met anekdotes en citaten en ontwikkelt zijn betoog uiterst warrig, een beetje hier, een beetje daar. Ook gaat Hoberman gaat op sommige lijnen niet door. Andere laat hij andere pas aan het einde van zijn boek samenkomen. Daardoor raken de kernpunten van Hobermans betoog ondergesneeuwd. Is *Mortal Engines* daarom in de ramsj terechtgekomen? Dat was dan onterecht. *Mortal Engines* is een belangrijk boek. Omdat ik denk dat de opgevoerde mens een belangrijk thema in de sociale wetenschappen gaat worden, vind ik het zelfs een erg belangrijk boek.

Als het gaat om zoiets als doping zijn we vaak geneigd om het kwaad te interpreteren als de Slang in het Paradijs. Iets dat ineens van buitenaf komt en de gang van zaken verstoort. Het Kwaad is altijd vreemd en komt van buiten. Te vaak zien we de mogelijkheid over het hoofd dat de Slang altijd onder ons is geweest – en dat we het Paradijs nooit hebben gekend.



John M. Hoberman is hoogleraar Germanistiek aan de University of Texas. Zijn publicaties gaan over Noorse literatuur maar vooral over sportonderwerpen, zoals *Darwin's Athletes: How Sport Has Damaged Black America* (1997), en *Kafka's Body: Masculinity, Sport, and the Jews* (2000).